

KULTURELL BÆREKRAFT I EN URFOLKSRETTSLIG KONTEKST

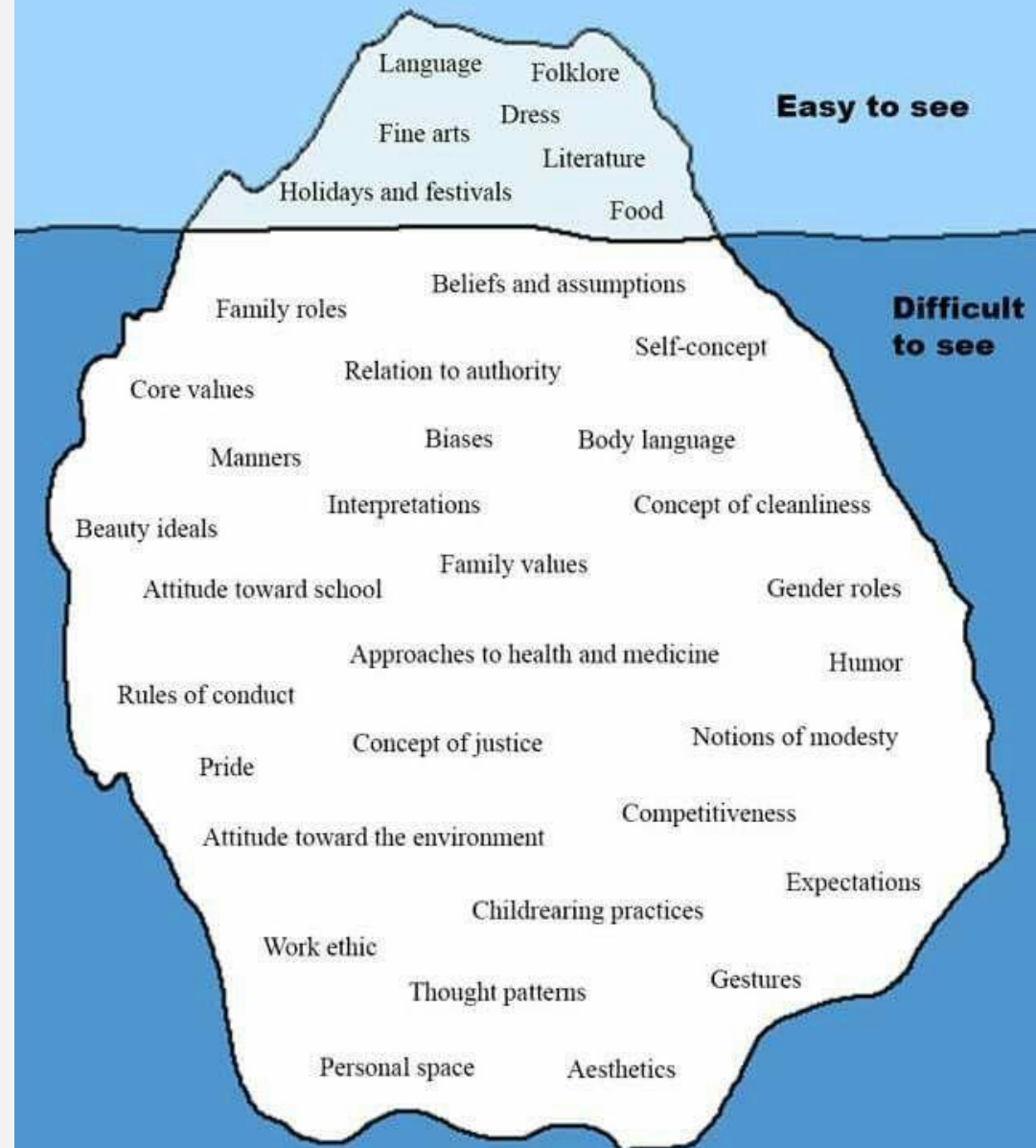
Laila Susanne Vars,

Medlem av FNs Ekspertmekanisme for urfolks rettigheter
(EMRIP)

PLAN FOR PRESENTASJON

- Kort om viktigheten av å være kritisk til begrepsbruk: «Bærekraft»- istedenfor rettighet og materielt kulturgrunnlag? «Reindriftsnæring» vs. «samisk (tradisjonell) kulturutøvelse»? Forståelse av kulturbegrepet og kulturell bærekraft/kulturell selvbestemmelse- to sider av samme sak?
- Om urfolks kulturelle bærekraft i et overordnet menneskerettsperspektiv: Mener FN noe om dette, og hvem snakker på vegne av «FN»?
- Hva mener FNs traktatorganer om samenes rettigheter, særlig relatert til samenes rett til selvbestemmelse og kulturelle rettigheter?
- Hvorfor må fylkeskommunen bry seg om hva FN mener?

The Cultural Iceberg

HVORFOR SNAKKER VI OM KULTURELL BÆREKRAFT ISTEDENFØR KULTURELL SELVBESTEMMELSE?

- **Om begrepsbruk og definisjonsmakt:** «Reindrifft» vs. «Boazoealáhus» (den delen av samisk kultur som er knyttet til reinen), «reindrifftsutøver» vs. «boazosápmelaš» («same som eier og lever av rein»). Begreper betyr noe og har gjennom tid forenklet forståelsen av samisk kulturutøvelse.
- **Offentlige rammer:** Betydningen av at det er en samisk næring og kulturform som ikke reguleres/forvaltes av samiske myndigheter. Betydningen av tradisjonell kunnskap.
- Om bærekraftsbegrepet i forhold til urfolksnæringer: Bærekraft i forhold til hva, og hvordan måles bærekraft? Urfolks tradisjonelle kunnskap som indikatorer for bærekraft.
- Sosiale dimensjoner av bærekraftig utvikling: Den sosiale delen av bærekraftig utvikling handler om å sikre at alle mennesker får et godt og rettferdig grunnlag for et anstendig liv. Menneskerettighetene er det viktigste utgangspunktet for dette.
- **FNs bærekraftsmål** (SDG) er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. 17 mål. 169 delmål. Urfolk nevnes spesifikt som en sårbar gruppe som må ha særskilt fokus.
- **Definisjon av bærekraftig utvikling?**
  - *«Utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov.»* (FNs Verdenskommisjon for miljø og utvikling, «Brundtland-kommisjonen» 1987)

FNs BÆREKRAFTSMÅL

1 UTRYDDE FATTIGDOM 	2 UTRYDDE SULT 	3 GOD HELSE 	4 GOD UTDANNING 	5 LIKESTILLING MELLOM KJØNNENE 	6 RENT VANN OG GODE SANITÆRFORHOLD
7 REN ENERGI FOR ALLE 	8 ANSTENDIG ARBEID OG ØKONOMISK VEKST 	9 INNOVASJON OG INFRASTRUKTUR 	10 MINDRE ULIKHET 	11 BÆREKRAFTIGE BYER OG SAMFUNN 	12 ANSVARLIG FORBRUK OG PRODUKSJON
13 STOPPE KLIMAENDRINGENE 	14 LIV UNDER VANN 	15 LIV PÅ LAND 	16 FRED OG RETTFERDIGHET 	17 SAMARBEID FOR Å NÅ MÅLENE 	

EN VIKTIG ERKJENNELSE FRA FNS EKSPERTORGANER

- «*Biodiversity is declining less rapidly in areas managed by indigenous peoples*»

- (Referanse: Joji Carino, 1st draft of the IPLS Biodiversity Report, Montreal.
www.Localbiodiversityoutlooks.net)

Community-based
monitoring Food
security Spirituality Inter-
cultural dialogues Resilient
livelihoods Community
conservation Climate-smart Fire
management Environmental
conflict Customary laws Land use
plans Innovations Rotational
farming Self-determined
development Women Local
activism Restoration Benefit sharing
Sacred sites Agro-biodiversity Life Plan
Community protocols Community
mapping Health

FN OG URFOLKSRETTIGHETENE: NOEN UTVIKLINGSTREKK

- Hvem er «FN» og mener FN noe om urfolk og kulturell bærekraft for urfolksnæringer og urfolks kultur?
- Litt om utviklingen av FN-systemet fra 1980-tallet og frem til i dag. «FN» er ikke lenger kun stater, og urfolks stemme er blitt styrket. Hvorfor?
- FNs Menneskerettskonvensjoner og utviklingen av traktatorganenes tolkning av dem i en urfolkssammenheng.
- ILO Konvensjon 169 om urfolks rettigheter (1989):
  - Første globale konvensjon med minstestandarder for beskyttelse av urfolks rettigheter
  - Traktatrettigheter som er rettslig forpliktende for staten
  - Norge var aktiv pådriver for vedtakelse av konvensjonen, og første land til å underskrive den i 1990
- Trend: Erkjennelse av at urfolks rettigheter fortsatt krenkes, statene har en plikt til å agere. Erkjennelse av at urfolks forvaltning av sine landområder og ressurser har vært bærekraftig; gitt grunnlag for biologisk mangfold. Tradisjonskunnskapen må bevares.
- FNs urfolkserklæring (2007): Anerkjenner urfolks rett til selvbestemmelse, herunder retten til økonomisk, sosial og kulturell utvikling.
- FN –organer med særlig mandat til å påse at urfolks rettigheter respekteres:
  - FNs Permanente Forum for urfolksspørsmål
  - FNs Spesialrapportør for urfolks rettigheter
  - FNs Ekspertmekanisme for urfolks rettigheter (EMRIP)

KULTURELL BÆREKRAFT I ET GLOBALT MENNESKERETTS- OG URFOLKSPERSPEKTIV

- FNs urfolkserklæring artikkel 3 slår fast:
  - Artikkel 3: *«Urfolk har rett til selvbestemmelse. I kraft av denne rett bestemmer de fritt sin politiske stilling og fremmer fritt sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling.»*
  - Artikkel 4: *«Urfolk har, i utøvelsen av sin rett til selvbestemmelse, rett til autonomi eller selvstyre i saker som angår deres indre og lokale anliggender, samt til ordninger for finansiering av sine autonome funksjoner.»*
  - *Kulturell bærekraft= retten til selvbestemmelse over egen kultur.*
  - *Norge har fått anbefalinger fra FNs traktatorganer og overvåkingsorganer om samenes selvbestemmelsesrett*
  - *Norge mangler fortsatt en handlingsplan for gjennomføring av FNs urfolkserklæring.*

HVORFOR MÅ FYLKESKOMMUNER OG KOMMUNER BRY SEG OM MENNESKERETTIGHETENE OG HVA FN MENER?

- Statens menneskerettslige ansvar stopper ikke i regjeringskvartalet.
- Fylkeskommuner og kommuner har et eget ansvar for å påse at vedtak ikke bryter med menneskerettslige standarder
- Menneskerettslige standarder er minimumsstandarder. I Norge bør vi sikte litt høyere og fylkeskommuner og kommuner kan styrke vernet om samiske næringer og kultur hvis staten ikke gjør nok.
- Det handler om ikke-diskriminering og likeverd og behov for å rette opp historisk urett.

FNS OVERVÅKINGSORGANER OG ANBEFALINGER TIL NORGE

- **FNs Spesialrapportør James Anaya: Anbefaler gjennomføring av samenes rett til selvbestemmelsen og styrke Sametingets rolle ift. samiske næringer. (CCPR/C/NOR/CO/7 punkt 76 (2011)):** «76. *The Special Rapporteur recommends that the Nordic States continue and enhance their efforts to implement the right of the Sami people to self-determination and to more genuinely influence decision-making in areas of concern to them. This end may to some extent be achieved through more effective consultation arrangements that seek to ensure that decisions directly affecting the Sami are not taken without their free, prior and informed consent. Additionally, in consultation with the Sami parliaments, the States should consider delimiting certain areas within which the Sami parliaments can act as primary or sole decision-makers, particularly in relation to concerns that affect Sami people in particular, including issues related to Sami lands, languages, traditional livelihoods and cultures.*»
- **FNs Spesialrapportør Victoria Tauli Corpuz (A/HRC/33/42/Add.3) (2016): Anbefaler gjennomføring av samenes rett til selvbestemmelse**
- **FNs traktatorganer har gjentatte ganger tatt opp manglende oppfyllelse av samenes rett til selvbestemmelse i forbindelse med Norges periodiske rapporteringer, sist i 2017 ved FNs Menneskerettskomité's anbefalinger som spesielt nevner samiske næringer.**

REGJERINGENS SYN PÅ KULTURELL BÆREKRAFT OG SAMISK KULTURUTØVELSE

- *«Kulturell bærekraft innebærer at det finnes et tilstrekkelig antall mennesker som kan videreføre reindriftstradisjonene. Reindriftspolitikken er uløselig forbundet med et bredere mål om å bevare samisk kultur og tradisjoner.*
- *Målene om økonomisk, økologisk og kulturell bærekraft henger sammen: Økologisk bærekraft gir grunnlag for økonomisk bærekraft, og sammen gir økologisk og økonomisk bærekraft mulighet for å ivareta og utvikle kulturell bærekraft.»*
- Men følges dette opp i praksis? Hvem definerer hva som er nødvendig for å bevare samisk kultur og tradisjoner?

LOVGIVNING SOM INNSKRENKER KULTURUTØVELSE: STATENS PLIKT TIL Å IVARETA MENNESKERETTIGHETENE

- FNs urfolkserklæring artikkel 19
- «Statene skal i god tro konsultere og samarbeide med vedkommende urfolk gjennom deres egne representative institusjoner for å oppnå deres frie og informerte forhåndssamtykke før vedtakelse og gjennomføring av lover eller administrative tiltak som kan berøre dem.»
- FNs urfolkserklæring artikkel 20
- «1. Urfolk har rett til å opprettholde og utvikle sine egne politiske, økonomiske og sosiale systemer og institusjoner, til å ha trygghet for eget livsgrunnlag og egen utvikling, og til på fritt grunnlag å delta i enhver form for tradisjonell eller annen økonomisk virksomhet.
- 2. Urfolk som fratras sitt livsgrunnlag og mulighetene for utvikling, har krav på rettferdig og rimelig avhjelping.»

NOEN RÅD TIL FYLKESKOMMUNEN

- Å forstå en kultur på kulturens egne premisser.
- Fritt, informert forhåndssamtykke når planer legges som direkte påvirker samiske interesser.
- Tap av land er største utfordringen for samiske reineiere. Adresser tap av beiteland og effekter av eksisterende inngrep. og overvåk dette i samarbeid med reineierne. Lag indikatorer som gir bedre kunnskap om tap av beiteland.
- Bruk FNs urfolkserklæring som rammeverk og referanse for enhver plan som berører samiske interesser.
- Få på plass gode indikatorer for samisk kulturutøvelse i fylket.
- Skap trygge arenaer for dialog i saker som kan og bør løses utenfor domstolene. Staten har ansvar for at effektene av feilslått og nedbrytende statlig politikk rettes opp.
- Styrk kompetansen om samisk kultur og næringsliv hos de ansatte som skal følge opp planer.
- Troms fylkeskommune som modell for andre regioner og fylker og for andre urfolksområder?

• ***Sávan lihku bargguin!***